

A modern osztrák közgazdaságtan „modernitása”

(Peter J. Boettke – Christopher J. Coyne: *The Oxford Handbook of Austrian Economics*. Oxford: Oxford University Press, 2015, 816 oldal)

KAPÁS JUDIT

egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi Kar
E-mail: judit.kapas@econ.unideb.hu

Peter J. Boettke¹ és egykori tanítványa, Christopher J. Coyne² a kortárs modern osztrák közgazdaságtan legmeghatározóbb kutatói közé tartoznak. Az általuk szerkesztett kötet, a *The Oxford Handbook of Austrian Economics* nagyon impresszív vállalkozás, amely a kézikönyvek szokásos terjedelmét felülről feszítve gyűjti egybe a kortárs modern osztrák közgazdaságtan „témáit”. A szerzők nyilvánvaló célja ugyanis a modern osztrák közgazdaságtan³ által kutatott problémakörök tematikai felvonultatása.

A kötet kiválóan bemutatja, hogy a modern osztrák közgazdaságtan mai témáinak egy része kötődik a hagyományos osztrák közgazdaságtan témáihoz, hiszen annak a neoklasszikus közgazdaságtantól való különállása megköveteli azt, de új témák is meggyökeresedtek benne. Így nyilvánvalóan elkerülhetetlen tárgyalni a metodológiai sajátosságok, a piaci folyamatok, a tudásprobléma, az üzleti ciklusok vagy a free banking témaköreit. Ezekén túl azonban a szerkesztők épp azt kívánják bemutatni, hogy a modern osztrák közgazdaságtan egy „progresszív” kutatási program is. Miközben igyekeznek kiemelni megkülönböztető jegyeit, halványítani próbálják az iskola különállását, és sokkal inkább azt sugallják, hogy a modern osztrák közgazdaságtan a modern főárami közgazdaságtan témáihoz is hozzá tud szólni, képes új meglátásokat

1 Peter J. Boettke a George Mason Egyetem professzora, a George Mason Egyetem Mercatus Center F. A. Hayek kutatási programjának igazgatója, valamint az osztrák közgazdaságtan legrangosabb folyóiratának, a *The Review of Austrian Economics*-nak a főszerkesztője. Boettke honlapja: <http://www.peter-boettke.com>.

2 Christopher J. Coyne a George Mason Egyetem professzora, honlapja: <http://www.ccoyne.com>.

3 A modern osztrák közgazdaságtan elnevezést az osztrák közgazdaságtan harmadik generációjára használják.

hozni az utóbbi által kutatott kérdésekben, s ilyen értelemben versenytársa annak.⁴ Véleményem szerint ebben áll a modern osztrák közgazdaságtan „modernitása”.

A kötet azáltal, hogy „progresszív” témákat dolgoz fel, azon kutatók számára is élvezetes olvasmány, akik nem jártasak az osztrák közgazdaságtanban. A kézikönyv 34 tanulmányt tartalmaz, amelyek 9 nagy tématerületet fednek le. A könyvet a maga 816 oldalas terjedelmével lehetetlen egyhuzamban elolvasni, de nem is ez a cél, azt gondolom. Az egyes tanulmányokat ki-ki érdeklődésének megfelelően, tetszőleges sorrendben, egymástól függetlenül olvashatja. A 9 tématerület csaknem mindegyike egy főárami közgazdaságtani kézikönyv egy-egy fejezete is lehetne: intézmények és szervezetek; politikai gazdaságtan; fejlődés, átmenet és társadalmi változások; a 2008-as pénzügyi válság; makroökonómia és monetáris közgazdaságtan; mikroökonómia. Talán túlzottan is igyekeztek a szerkesztők a témák strukturálásában a főáramot követni: a mikroökonómia rész tanulmányai például, amelyek a tudásproblémáról, a piaci folyamatokról, a spontán rendről szólnak, fogalmi használatuk okán nem igen illeszthetők a hagyományos mikroökonómia tárgykörébe.

A tanulmányok szerzői között nem csak a modern osztrák közgazdaságtan prominens kutatóit találjuk, de olyan szerzőket is, akik valamennyire kapcsolódnak a főárami közgazdaságtanhoz (mint például Richard Wagner és Mark Pennington), de olyanokat is, akik más heterodox közgazdaságtani áramlat meghatározó kutatói (ilyen például Ulrich Witt, az evolúciós közgazdaságtan prominense). Tehát már maga a szerzői kör is jelzi, hogy a kortárs modern osztrák közgazdaságtan valóban „modern”, főáramhoz közeli témákon dolgozik.

Tekintettel a kötet terjedelmére, az alábbiakban egy szubjektív válogatás keretében csak néhány tanulmányba tudom bevezetni az olvasót, mintegy kedvcsinálásként. Ezek között mindenképpen szólni kell a szerkesztők közös bevezető tanulmányáról. Ebben Boettke és Coyne röviden áttekintik az osztrák közgazdaságtan történetét. A „alapítók”, Menger, Böhm-Bawerk és Wieser, illetve a második generáció legjelentősebb kutatói, Mises, Hayek és Schumpeter a Bécsi Egyetemen működtek. Az 1940-es években Mises és Hayek az Egyesült Államokba emigráltak, így került át az osztrák közgazdaságtan „székhelye” az Egyesült Államokba. A 40-es évek végétől Hayek és Mises meghatározó befolyással rendelkeztek és újabb kutatókat inspiráltak⁵, az úgynevezett harmadik generációt (Rothbard, Kirzner). Ezt követően az osztrák közgazdaságtan befolyása gyengült, amit Hayek 1974-es Nobel-díja tört meg valamelyest.

Az újjáéledés a 70-es évektől történt, amelynek keretében a New York Egyetem egy osztrák közgazdaságtani programot indított Kirzner köré szervezve, fiatal kutatókat vonzva (Mario Rizzo, Gerald O’Driscoll, Lawrence White és Peter J. Boettke).

⁴ Az osztrák közgazdaságtan korábbi generációjánál a módszertani különbözőség tematikai elkülönüléssel is járt.

⁵ Mises (1949) és Hayek (1949) könyvei jelentették a legnagyobb befolyást a neoklasszikus közgazdaságtani hegemonia elleni fellépésben.

Ezen intézmény mellett a George Mason Egyetem vált az osztrák közgazdaságtan fellelegvőjévé, amely fokozatosan kezdett teret nyerni európai egyetemeken is.

A szerzők alaposan elemzik az osztrák közgazdaságtan három fontos jellemvonását, ezek a következők: metodológiai individualizmus (a reprezentatív ágens elvetése); szubjektivizmus (az értékek, a tudás és a várakozások szubjektívek); piaci folyamatok (az elemzésben a változó környezethez való dinamikus alkalmazkodáson van a hangsúly).

A szerkesztők tanulmánya az osztrák iskola három generációjáról beszélt. A kötet kortárs szerzőit viszont az osztrák közgazdaságtan negyedik generációjának is tekinthetjük, bár az iskola magára nézve még nem használja ezt a kategóriát.

Az említett progresszivitás Adam Martin *Austrian Methodology: A Review and Synthesis* című metodológiai tanulmányában is megjelenik. A szerző ugyanis nem csak bemutatja az osztrák közgazdaságtan „hagyományos” módszertani jellemzőit – amelyek az alapjai voltak annak, hogy az iskola a főárami közgazdaságtantól való különbözőségét hangsúlyozhassa –, hanem mindezt olyan „hangnemben” és kontextusban teszi, amely jól illeszkedik a főárami közgazdaságtan hangtónusához. Az egyik legérzékletesebb megnyilvánulása ennek az, hogy az osztrák iskola megkülönböztető vonásait tíz pontban is össze lehet foglalni *Boettke (2010)* nyomán, mintegy riposztolva Mankiw híres tíz pontjára a közgazdaságtan jellemzőiről. A szerző ezzel nem annyira azt akarja bizonygatni, hogy az osztrák közgazdaságtan közelebb került a főáramhoz, hanem azt, hogy a főáram vált „osztrák-baráttá” (Austrian-friendly). Martin szerint ennek oka az, hogy a piaci folyamatok, a vállalkozás, a szubjektivizmus, azaz több „osztrák téma” egyszerűen szükséges a főáram számára a továbbfejlődéshez.

A *The Knowledge Problem* című tanulmány Lynne Kieslingtől a *Hayek (1945)* által leírt tudásprobléma rövid bemutatása után annak komplexitásával, a modern közgazdaságtanban való megjelenésével és az intézményi környezetre való hatásával foglalkozik. Maga a tudásprobléma, ahogy azt Hayek megfogalmazta, mára széles körben ismertté vált. E szerint az alapvető közgazdasági probléma nem adott erőforrások, adott preferenciák és technológia mentén való hatékony allokációjának megtalálása, hanem a szubjektív, privát tudással rendelkező egyének akcióinak koordinálása. Hayektől azt is tudjuk, hogy a szétszórt egyéni tudás koordinálását a decentralizált piaci mechanizmus képes megvalósítani. Ez a meglátás, mármint az, hogy az árrendszer egy hatékony tudaskoordináló mechanizmus, a főárami közgazdaságtanba is beépült. A szerző nem is foglalkozik részletesen ennek a közismert problémának a leírásával, hanem – azon túllépve – „modernebb” kérdések felé fordul.

Először is, a tudásprobléma kontextualitását vizsgálja. Ez a kérdés arra vonatkozik, hogy a tudás generálása magában a piaci folyamatban történik: a döntésekhez szükséges tudás nem létezik e folyamatoktól függetlenül, azaz a tudás endogén módon jön létre a piaci folyamatban. A kontextuális tudás pedig visszacsatolási hatásokat hoz létre a társadalmi rendszerekben. Martin kitér arra is, hogy későbbi szerzők

miként fejlesztették tovább a kontextuális tudás nézetét például az intézmények magyarázatában.

A tudásprobléma az intézményeken keresztül a politikai gazdaságtan számára különösen relevánssá vált. Az intézmények kialakulása, fejlődése nem érthető meg a tudásprobléma nélkül. Jó példa az angolszász common law, amelynek tartóssága és robosztussága éppen a tudásproblémára vezethető vissza: nem igényli ugyanis a szétszórt szubjektív tudás aggregálását, ellenkezőleg, alapelve éppen az, hogy az egyének saját tudásukat használják. A common law-val ellentétben a „csinált” intézmények (például az állami szabályozás) nem maximalizálják a társadalmi jólétet, mert felülről lefelé irányuló döntéseken alapulnak.

Nicolai Foss, Peter Klein és Stefan Linder *Organizations and Markets* című tanulmánya a közgazdaságtan egyik legintenzívebben fejlődő területéhez, az intézményi közgazdaságtanhoz köti az osztrák közgazdaságtant. A tanulmány az osztrák megközelítésen alapuló osztrák vállalatelmélet legfontosabb nézeteit mutatja be. A szerzők a *coase-i* (Coase 1937) és az erre épülő *post-coase-i* elméletek hiányosságaiból indulnak ki: 7 problémakört azonosítanak, amelyekre ezek a vállalatelméletek nem tudnak megfelelő válaszokat adni, ezek jelentik a kihívást az osztrák vállalatelmélet számára. A teljesség igénye nélkül ezek olyan kérdésekre vonatkoznak, minthogy mi is a vállalat egyáltalán, miért különböznek a vállalatok, tanulnak-e a vállalatok vagy mi a vállalkozás szerepe a vállalatban.

A szerzők leszögezik, hogy kifejlett, úgynevezett osztrák vállalatelmélet, amely az előbbi kérdésekre is választ adna, nem létezik. Viszont az utóbbi 20 évben tucatnyi cikk és több könyv is született a témában. Az osztrák közgazdaságtan ugyanis felfedezte, hogy több nézete is (például a tudás és a várakozások szubjektívek; vállalkozáselmélet; a tőke heterogenitása) különösen alkalmassá teszik az osztrák közgazdaságtant arra, hogy hozzájáruljon a vállalatelmélet továbbfejlesztéséhez. A tanulmány szerzői közül Klein és Foss maguk is azon kutatók közé tartoznak, akik számos cikkben és több kötetben is hozzájárultak ehhez a területhez.

A tanulmány terjedelmi korlátai nem tették lehetővé, hogy az osztrák vállalatelmélet eddigi eredményeit teljes körűen bemutassák a szerzők, a fő irányokat azonban leírják. Részletesebben a vállalkozói értékítéleten alapuló (judgment-based) elméletet mutatják be, amelyet Foss és Klein (2012) dolgoztak ki. Az elmélet alapja Knight (1921) teóriája a vállalkozói értékítéletről (judgment), amelynek legfontosabb állítása, hogy az – a szubjektív jellege – miatt nem lehet piaci adásvétel tárgya. Ezen a gondolaton tovább menve a szerzők elméletükben választ adnak a Coase (1937) által felvetett három nagy vállalatelméleti kérdésre. Hangsúlyozzák, hogy bár elméletük finomításokra szorul, mégis néhány olyan kérdéskörben képesek előrelépést hozni, amelyekben a domináns főárami közgazdaságtani vállalatelméletek nem tudtak.

Egy izgalmas politikai gazdaságtani téma, a külföldi intervenciók, modern osztrák közgazdaságtani megközelítését nyújtja Thomas Duncan és Christopher Coyne *The Political Economy of Foreign Intervention* című tanulmánya. Az USA és szövetségesei

több esetben beavatkoztak fejlődő országok politikai életébe a lakosság védelme érdekében. A legtöbb esetben a „demokrácia importja” mégsem vezetett az országok politikai-gazdasági stabilitásának megteremtéséhez. A kudarcok közgazdasági magyarázatához leginkább az intézményi közgazdaságtan járult hozzá, hangsúlyozva a „jó intézmények” ragadóságát, s transzplantálási korlátait. Ezeket a meglátásokat egészítik ki a szerzők a modern osztrák közgazdaságtan nézeteivel. Szerintük az intervenció megtervezése a központi tervezés korlátjába ütközik: a Hayek (1945) által hangsúlyozott tudásprobléma miatt a tervező nem rendelkezik a szükséges kontextus-specifikus tudással. Az intervenció tehát ugyanazon ok miatt nem képes egy előre elgondolt, megtervezett társadalmat létrehozni a célsországban, mint amely ok miatt a tervgazdaság sem létezhet.⁶

Ráadásul, ahogy Duncan és Coyne kiemelik, további kudarchoz vezető tényező az is, hogy az interveniálók elfelejtik: egy társadalom nem csak megtervezett, hanem spontán módon kialakuló rend keveréke is. Különösen fontosak az informális intézmények, amelyek történeti fejlődés eredményei, nagyon mélyen beágyazottak a társadalomban, és semmiképpen sem tervezhetők. Ezek korlátot jelentenek a demokratikus politikai és gazdasági intézmények kialakítása tekintetében.

Az intervenciók nem csak az egész politikai-gazdasági rendszer átalakítását célozhatják, hanem adott kereteken belül a szereplők magatartásának megváltoztatását is. Ezek az úgynevezett humanitárius akciók. A szerzők megmutatják, hogy az állam által vezérelt efféle akciók sem tudnak kitörni a tudásprobléma béklyójából: az erőforrások hatékony felhasználást nem lehet előre „tudni”, sokkal inkább fel kell fedezni azt, ahogy Hayek (1978) is hangsúlyozta. Vagyis az állam által vezérelt humanitárius akciók szembe mennek a piaci folyamatokkal, nem-piaci, adminisztratív erőforrás-allokációt jelentenek. Mivel ezeknél a piaci értékítélet nem tud érvényesülni, általában nem érik el a kitűzött célokat.

A fogadó országban jelentkező kudarcok mellett további torzulások jelentkeznek az interveniáló országban is. Azok az állami hivatalok, szervezetek, amelyek a humanitárius segélyek koordinálásával foglalkoznak, abban válnak érdekeltté, hogy saját létük igazolásaként több erőforrásért, nagyobb befolyásért lobbizzanak. Mindez oda vezet, hogy túl sok erőforrás áramlik a humanitárius beavatkozás „iparágba”, s ez holtteherveszteséget okoz.

Scott Beaulier és Daniel Smith *On Your Mark, Get Set, Develop!* című tanulmányukban a fejlődésgazdaságtan egyik legizgalmasabb kérdéséhez szólnak hozzá „osztrák nyelven”. A kiindulópont nem lehet más, mint Adam Smith *A nemzetek gazdagsága* című könyvében megfogalmazott dilemma: miért fejlődnek egyes országok, míg mások nem? Smith egyik sejtése ezzel a kérdéssel kapcsolatban összhangban áll az osztrák közgazdaságtannal: béke, alacsony adók és korlátozott állami bürokrácia

⁶ A tervgazdaság lehetetlenségéről folyó vitában a 30-as és 40-es években Hayek és Mises is meggyőzően bizonyították, hogy a tervgazdaság lehetetlen (Kirzner 1987).

szükségeltetik. Ezeket a modern osztrák közgazdaságtan a gazdasági szabadság intézményeinek nevezi.

A dilemma kapcsán a szerzők az irodalom azon ágára hívják fel a figyelmet, amelyik az országok gazdasági teljesítményében fellelhető különbségeket részben a vezetők különbségeivel magyarázzák. Az országok eltérnek abban, hogy a vezetők képesek-e elősegíteni a növekedést segítő intézmények meggyökeresedését. Ahogy a szerzők leírják, ezeket nevezi az intézményi közgazdaságtan „jó”, vagy a gazdasági szabadságot támogató intézményeknek (például szilárd tulajdonosi jogok, jogrend, szabad kereskedelem), amelyekre Adam Smith is utalt.

Beaulier és Smith szerint ennek megfelelően a „jó” vezető az, aki olyan gazdaságpolitikát folytat, amelyik gazdasági növekedéshez vezet. A szerzők középutat foglalnak el abban a tekintetben, hogy a jó vezetőnek mekkora szerepe van a gazdasági fejlődés elősegítésben. Úgy vélik, a jó vezető pozitív hatást gyakorol a fejlődésre, de csak a gazdasági reformok első periódusában, amikor a reformidőszak szabályait meghatározzák. Tanulmányukban több példát is említenek erre: a 2. világháború utáni német vagy japán fejlődést, a közel múltból pedig Botswana-t. Ezzel szemben a rossz vezető hosszú távon is negatív hatást gyakorol a növekedésre.

A szerzők azt a kérdést tekintik a legfontosabbnak, hogy vajon a fejlődést segítő intézmények egy spontán, evolutív folyamatban maguktól is képesek kialakulni, vagy csak a vezető általi szándékos megtervezés képes azokat bevezetni. Beaulier és Smith összefoglalják az irodalom legfontosabb, egymással is vitázó nézeteit e kérdésben. Konklúziójuk azonos azzal, amit *Hayek (1948)* is megfogalmazott: olyan intézményrendszer szükséges, amelyben a rossz vezető a legkevesebb kárt tudja tenni.

Hivatkozások

- Boettke, P. J. (2010): Introduction. In: Boettke P. J., Handbook on Contemporary Austrian Economics, Edward Elgar, Cheltenham, UK. pp. xi–xviii.
- Coase, R. H. (1937): The Nature of the Firm. *Economica*, Vol. 4, No. 16:386-405.
- Foss, N. J. – Klein, P. (2012): Organizing Entrepreneurial Judgment: A New Approach to the Firm. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hayek, F. A. (1945): The Use of Knowledge in Society. *American Economic Review*, Vol. 35, No. 4:519-530.
- Hayek, F. A. (1949): Individualism and Economic Order. Routledge and Kegan Paul, London, 1976.
- Hayek, F. A. (1978): Competition as a Discovery Procedure. In: Hayek, F. A., *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and History of Ideas*, Routledge and Kegan Paul, London, pp. 179-190.
- Kirzner, I. M. (1987): The Economic Calculation Debate: Lessons for Austrians. *Review of Austrian Economics*, Vol. 2, Issue 1:1-18.

Knight, F. H. (1921): Risk, Uncertainty, and Profit. August M. Kelley, New York, Reprint 1964.

Mises, L. (1949): Human Action: A Treatise on Economics. Contemporary Books Inc., Chicago, Third Revised Edition, 1963.

Smith, A. (1776): An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959.